

↳ Váró Kata Anna

Alkésztisz

Euripidész nyomán írta Székely Csaba

Rendezte: Sorin Militaru

A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház

Tompa Miklós Társulatának előadása a

Magyar Színházak XXVI. Kisvárdai Fesztiválján

Alkésztisz és Admétosz mítosza több változatban is él, a hitvesi önfeláldozás történetének legismertebb formája Euripidész első fennmaradt műve, az i. e. 438-ban keletkezett *Alkésztisz*. Az *Alkésztisz* már műfajilag is nehezen besorolható. Szatírájként maradt fenn, ennek ellenére az irodalomtörténészek többsége amellet érvel, hogy ez a besorolás valószínűleg egy Euripidész korabeli elírás vagy félreértés eredménye, és inkább tragédiának tartják, annál is inkább, mert a halál a központi témája. Némelyek a hagyományos tragédia/komédia/szatírájáték besorolás helyett a hármast ötvöző, de azokon túlmutató műfaj születését vélik felfedezni az *Alkésztisz*ben. A Székely Csaba által átirat, Sorin Militaru rendezésében színpadra állított darabban mindhárom említett műfaj elemei felellhetők, ami jól reflektál a több ezer éves műfaji dilemmára. Annak ellenére, hogy megmaradt a halál és az áldozathozatal mint központi motívum, a végkicsengését tekintve pedig nem férhet kétség ahhoz, hogy tragédiát látunk, a darab első felében a Székely Csabától már megszokott csattanós párbeszéddek többször is hangos nevetésre ingerelik a közönséget. Székely a védjegyévé vált jellegzetes humorát jó arányérzékkel és kellő visszafogottsággal csempészi bele az ókori görög drámába. Az eredmény egy modern hangvétellű, de mégis örök érvényű igazságokat és évszázados erkölcsi dilemmákat hordozó átirat Székely Csaba diszkrét, de jól felismerhető kézjeggyel. Az átirat humora azért is működőképes, mert Militaru a jelenbe helyezve, egy modern családot (erre nemcsak a ruhák, de a gyerekek kezében lévő fényképezőgép és mobil eszközök is utalnak) mutat nekünk a színpadon, ami nagyobb mozgásteret biztosít az íróknak, így a poénok véletlenül sem lógnak ki a színre vitt milióból.

A jelen idő úgy is érvényes a darabra, hogy itt nem a halálból visszatérő Alkésztisz tekint vissza az eseményekre, hanem a szemünk láttára bontakozik ki a cselekmény, melynek első része követi leginkább az eredeti művet. Az előadás második fele viszont egy szürreális, ugyanakkor nagyon is valós pokol víziója, melyet a néző Alkésztisszel közösen tapasztal meg, hogy vele együtt jusson el a némileg nyitva hagyott, de mégis egyértelműen tragikus végkifejletig.

Euripidész művét leginkább a nő áldozatának, a hitvesi szerelem és önfeláldozás történetének tekintik, holott tette sokkal inkább a hitvesi kötelesség megnyilvánulása. Alkésztisz ha másképp cselekedne, ugyanúgy árulóvá válna, mint férje szülei, kivívva családjá és mások ellenszenvét, s talán még hitvesi hűsége is megkérdőjeleződne. A választás lehetősége tehát csak látszólag adatik meg neki. Ezt a másképpen megoldhatatlannak tűnő helyzetet nyomatékosítja Militaru rendezése is, melyben még inkább egyértelmű, hogy Alkésztisz kizárólag a gyermekeiért való aggodalmától vezérelve, az ő jobb életük reményében hozza meg döntését és talán azért is, mert tudja, hogy ha nem ezt választaná, élete hátralévő részében sosem lenne igazán nyugta. Mind Euripidész művében, mind Militaru rendezésében jól kivehető Admétosz jellemének gyengesége, ami hiábavalóvá és tragikussá teszi Alkésztisz önfeláldozását. Az Admétoszt megformáló Bányai Kelemen Barna árnyalt színészi játéka színrelépé-

sétől fogva gondoskodik arról, hogy kétséget ne hagyjon afelől, milyen jellem is lakozik valójában a sikeres és magabiztos családfő megnyerő külseje mögött. Euripidész darabjában Admétosz, bár búcsúzásukkor szent meggyőződéssel fogadkozik Alkésztisznek, hogy senki más nőt nem fog soha szeretni és azt kívánja, mégis inkább ő halna meg, de rövid idő elteltével mégis kész újra megházasodni úgy, hogy fogalma sincs róla, a menyasszonyi fátyolba burkolt új asszonya nem más, mint a halálból visszatért hitvese, Alkésztisz.

Militaru rendezésében Alkésztisz egyértelműen a gyermekeiért való aggodalmában hozza meg döntését, így Admétosz házastársi hűtlensége súlytalanabbá válik. Alkésztisz halála után ugyan végignézheti, hogy Admétosz új asszonyt visz a házhoz, aki ráadásul az ő ruháját viseli. Az új asszonyt a család cselédjét is megformáló Benő Kinga játssza, ami még inkább hangsúlyossá teszi, hogy Admétosz tulajdonképpen benne sem a szerelmet keresi, hanem olyasvalakit, aki mindenben készségesen kiszolgálja. Euripidésznél a tragédia forrása az, hogy Alkésztisz felismeri, mennyire nem ért semmit férje fogadkozása, és olyasvalakiért áldozta fel az életét, aki erre teljességgel méltatlan. Militaru rendezése is erre a kiábrándító felismerésre épít, de főként azért, hogy Admétosz jellemének gyengeségeit, erkölcstelenségét szinte a végletekig fokozza. Admétosz ezúttal egy tehetős, az üzleti és közéletben egyaránt sikeres, jelentős hatalommal bíró dinasztia sarjaként jelenik meg, aki a családi üzletet viszi tovább, alig szánva időt és főleg figyelmet feleségére, Alkésztiszre (Tompa Klára) és gyermekeire (Vajda Andrea/Horváth Krisztina, Nagy László/Szabó János Szilárd). Thanatosz, a halál megtestesítőjének (Sebestyén Aba) érkezése és bejelentése, miszerint magával kívánja vinni a halálba, szánalmas kisemberré teszi a büszke és befolyásos családfőt, és ez nem a halál mindenki fölé ívelő nagyságából és legyőzhetetlenségéből adódik, hanem Admétosz pitiánernek tűnő alkudozásából és menekülési kísérleteiből, amit még jobban kiemel felesége nyugodt mosolya, halk szavai és főként bátor önfeláldozása. Tartás és méltóság rajzolódik ki Tompa Klára karakterformálásából, ami igazán úgy képes csak hatni, hogy Bányai Kelemen Barnának sikerül játékaival tökéletes ellenpontját képezni mindezeknek. Ennek következtében minden hitelességét elvesztené a darab és menthetetlenül nevetségessé válna, ha Alkésztisz egy ilyen alakért áldozná fel magát. Tisztában van ezzel a rendezés és sokkal inkább a szülői felelősségre helyezi a hangsúlyt, ami fontos motívuma Euripidész írásának is. Az eredeti műben Admétosz hűsége Alkésztiszhez és neki tett fogadkozásaihoz megkérdőjeleződik ugyan, de gyermekeihez való hűségéhez nem férhet kétség. Az itt színre vitt változat attól lesz különösen tragikus, hogy Alkésztisz végignézheti, milyen kegyetlen sors is vár a gyermekeire, akik megmentéséért inkább a halált választotta.

Amint már említettem, a darab jól elkülöníthetően két részre válik, az egyik a család nappalijában játszódik egészen addig, amíg Alkésztisz nem követi Thanatoszt az alvilágba. A második rész érdekessége, hogy ugyanabban a nappaliban játszódik, ez-

az ő személyiségüktől függenek. Szánalmasnak tűnik, mégis nagyon emberi Admétosz alkudozása a halállal, ahogyan szülei önző ragaszkodása is saját életükhöz, de van abban a fásultságban is valami végtelen emberi, amellyel Thanatosz mindezt fogadja. A vak jós, Koriphaiosz (László Csaba) sem annyira emberfeletti adottságokkal bíró jóvendőmondó itt, hanem egy családtag, aki megfosztva látásától más, fejlettebb érzékekkel rendelkezik, ezért jobban megérez dolgokat. Koriphaiosz már az étkezés kezdetekor tudja, hogy vendég áll a házhoz, méghozzá nem is akarja. Szinte azon nyomban belép Thanatosz, a halál megtestesítője, mint elegáns, de baljós idegen és a lehető legnagyobb természetességgel csatlakozik a családhoz. Van benne valami vészjósló és nyugtalanító, ami mindenkit megérint, még mielőtt felfedné kilétét és jövetelének okát. Hatalma, hogy bárkit magával vigyen a túlvilágra, isteni erőt mutat, mégis emberi, ahogy „munkájába” belefáradtan, kellő cinizmussal veszi Admétosz és családja reakcióját, amit már végtelennek tűnően sokszor megtapasztalhatott. Héráklész (Bokor Barna) különleges szerepet tölt be a mitológiában, mert isteni származású és az emberek között él, de képes az alvilágba is alászállni, ráadásul cselekedetei mind a küzdeletről, ellenfelei legyőzéséről szólnak, így ő az egyetlen, akinek esélye van arra, hogy Thanatoszt legyőzve visszahozza Alkésztiszt. A duhaj Héráklész mutatkozik az egyetlen igazi férfinak, aki elszégyellve magát a gyászoló családnál folytatott

mulatozása miatt, utánaindul Thanatosznak, sőt meg is vív vele, hogy visszahozza Alkésztiszt, de a Militaru vizionálta pokol túl mélyen lakozik az emberi lélekben ahhoz, hogy csak úgy vissza lehessen térni onnan.

Újdonság volt Euripidészről, hogy úgy írta meg drámáját, hogy a kórusnak szinte nincs is szerepe a cselekmény alakításában, ezért a modern színpadi feldolgozásokban gyakorta elhagyják, ahogy ez esetben is láthatjuk. Euripidész a fennmaradt írások tanúbizonysága szerint előszeretettel használta a színpad adta technikai lehetőségeket. Militaru is beveti a színpadtechnika, a videó, a fények, valamint a hang és a zene kínálta lehetőségek széles skáláját. A Székely Csaba átíratában készült *Alkésztisz* Sorin Militaru felfogásában ugyanolyan progresszív, kegyetlenül kiábrándító, tragikus és végtelenül emberi, mint Euripidész műve, akit a kortársai között a legmodernebbnek és egyben a legtragikusabbnak tartottak.

A marosvásárhelyi társulat nem először dolgozik Székely Csabával (*Bányavirág; Bányavíz; Szeretik a banánt, elvtársak?*) és Sorin Militaru rendezővel (Jon Fosse: *Alvás; Shakespeare: A makrancos hölgy avagy a hárpia megbabolázása*). Közös munkájukon látszik az egymásra hangolódás és összeszokottság. Az örök érvényű klasszikust igazi kortárs darabként viszik színre, izgalmas színpadi megoldásokkal és kiemelkedő színészi alakításokkal.

úttal viszont már semmi kétség nem férhet ahhoz, hogy amit látunk, az maga a pokol. „Én úgy ábrázolom az embereket, amilyeneknek lenniük kellene, Euripidész úgy, amilyenek a valóságban” — mondta Szophoklész. Euripidészhez híven mellőzve minden fennköltséget és heroizmust Székely átírata sem szépít a karaktereken; egyszerű, hétköznapi, és legfőképp esendő embereknek mutatja őket. A második rész lidércnyomásos víziója túlmegy ezen, megmutatva ezeknek az embereknek, különösképpen Admétosznak a legsötétebb oldalát. Olyan, mintha a David Lynch által teremtett Twin Peaksben járnánk, ahol senki sem az, akinek látszik, az ártatlanság álarca mögött gonosz erők lakoznak, és ahol az élet és a halál nagy titkait őrző vörös szobában különös figurák lejtik fura táncukat. Militaru *Alkésztisz*-feldolgozásában Thanatosz szolgálja, maga a patás ördög tombol (Galló Ernő kivételes mozgása teszi különösen maradandóvá alakítását) a vörössel megvilágított szobában, torzított hangon szól, érthetetlen nyelven (egy szakmai beszélgetésen kiderült, hogy görögül) miközben Alkésztisz tisztaságát hangsúlyozó hófehér ruhában kívülről szemléli, mi történik ott, ahol nemrég még az otthona volt. Az alvilág nem más, mint egy feleség, még inkább egy anya tudatalatti rettegéseinek megelevenedése. Alkésztisz halála után családjában a szó legszorosabb értelmében elszabadul a pokol, aminek pont azok a legfőbb kárvallottjai, akiknek boldogságát a saját életénél is fontosabbnak tartotta. Ahogy az

ördög tombol, úgy tombolnak a szabadjára engedett ösztönök és indulatok. Van itt szex, sőt vérfertőzés, erőszak és gyilkosság is. Alkésztisz és a néző szeme előtt szinte filmszerűen peregnek a képek és ez a hatás nem elsősorban a háttérre vetített rémképeknek köszönhető, sokkal inkább a látomásszerűséget hangsúlyozó térhasználatból és időkezelésből, valamint a jelenetek összefűzéséből, az azok közötti átmenetektől adódik. Admétosz apja, Pherész (Szélyes Ferenc) lassú, görcsös mozgása, mint a törpe tánca a már említett sorozat vörös szobájában, amivel közös még az is, hogy az igazi gonosz a *Twin Peaks*hez hasonlóan is magában az emberben lakik, éppen ezért hétköznapi ember alakjában egy nappaliban jelenik meg először, és hozzá köthető a legszörnyűbb büntetés, ugyanaz, amit ez esetben Admétosztól is láthatunk.

Euripidész progresszívnek mutatkozott abban, hogy nála az istenek sokkal inkább hétköznapi emberek módjára beszélnek, és jelen vannak ugyan, de a szereplők cselekedeteit mégis inkább önmaguk érzései, saját lelki alkatuk, szándékaik és ösztöneik határozzák meg. Egyes nézetek szerint éppen emiatt Euripidész volt az, aki a lélektan útjára irányította a drámaírást. Ennek nyomdokain Militaru már teljes mértékben az emberi természet megnyilvánulásaira hagyatkozik és kihagyja rendezéséből az isteneket. Azt, hogy Admétosznak meg kell hálnia, lehet, hogy felsőbb erők alakították így, de az ennek következtében születő döntéseket az embereknek maguknak kell meghozniuk, melyek

